एकाइ ८ · फर्क आफ्नै देश

थप चुनौतीपूर्ण अभ्यास प्रश्न · उत्तरकुञ्जिका

पूर्णाङ्क ४५

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ चिह्न उही, कारक फरक

उत्तर

प्रयोग · ३

पद	प्रश्न	कारक
युवाले	कसले उठाए?	कर्ता
कोदालीले	केले खने?	करण
छोरालाई	कसलाई बोलाउनुभयो? (काम उसैमा परेको)	कर्म
भिक्षुलाई	कसलाई दियो? (केही दिइएको)	सम्प्रदान
पानी	के चुहियो? (काम गर्ने, चिह्न नदेखिएको)	कर्ता
बसबाट	केबाट आएँ? (आउने साधन)	करण

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिपद ०.५ का दरले ‘युवाले’ (कर्ता) र ‘कोदालीले’ (करण) प्रश्नसहित लेखेमा।
- ✓ प्रतिपद ०.५ का दरले ‘छोरालाई’ (कर्म) र ‘भिक्षुलाई’ (सम्प्रदान) प्रश्नसहित लेखेमा।
- ✓ प्रतिपद ०.५ का दरले ‘पानी’ (कर्ता) र ‘बसबाट’ (करण) प्रश्नसहित लेखेमा।

२ बाट का तीन काम

उत्तर

उच्च दक्षता · ३

क. **कर्ता:** उद्घाटन गर्ने अध्यक्ष हुन्।

ख. **अपादान:** युवा परदेशबाट छुट्टिएर आएका छन्।

ग. **करण:** चिठी पठाउने साधन हुलाक हो।

‘देशका युवा’: ‘का’ षष्ठी विभक्ति हो। यसले ‘देश’ लाई क्रियासँग होइन, अर्को नाम ‘युवा’ सँग जोडेको छ। कारक भनेको क्रियासँग नामको सम्बन्ध हो, त्यसैले षष्ठीको कारक हुँदैन।

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क र ख को कारक लेखेमा।
- ✓ ग को करण (०.५) र ‘का’ षष्ठी विभक्ति भनेमा (०.५)।
- ✓ ‘का’ ले नामलाई नामसँग जोड्ने र कारक क्रियासँगको सम्बन्ध हो भन्ने कारण लेखेमा।

३ अंश र सानो रूप

उत्तर

बोध · ३

एक **पोटी** नुन → एक **चिम्टी** नुन; लसुनको **चिम्टी** → लसुनको **पोटी**; काँक्राको **पित्को** → काँक्राको **चिरो**; घिउको **चिरो** → घिउको **पित्को**।

सानो रूप: ठेको → **ठेकी**; अम्खोरा → **अम्खोरी**।

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले नुनको ‘चिम्टी’ र लसुनको ‘पोटी’ लेखेमा।
- ✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले काँक्राको ‘चिरो’ र घिउको ‘पित्को’ लेखेमा।
- ✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘ठेकी’ र ‘अम्खोरी’ लेखेमा।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

४ विम्ब खोल्नुहोस्

उत्तर बोध · ३

क. पासपोर्ट विदेश जाने कागज हो; त्यसलाई उतै छोड्नु भनेको परदेशको जीवन त्यागेर फेरि नजाने गरी स्वदेश फर्किने अठोट हो।

ख. बसाइँ सरेर मान्छे नभएको, हेरचाह नपुगेको खाली गाउँको चित्र हो।

ग. खम्बा देखिँदैन, तर छानो त्यसैले थामेको हुन्छ; देखावटी नगरी देशलाई आफ्नो श्रमले थाम्ने मान्छे बन्न चाहेको भन्ने बुझिन्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ क मा परदेशको जीवन त्याग्ने अर्थ लेखेमा।
- ✓ ख मा खाली भएको गाउँको अर्थ लेखेमा।
- ✓ ग मा देशलाई थाम्ने श्रमको अर्थ लेखेमा।

५ गद्यबाट कविताको पङ्क्ति

उत्तर प्रयोग · ३

नमुना:

हिलोले नङ कालो भएको
मेरो बाबुको हात
मैले बिहान देखेँ।
त्यही हातले रोपेको धान आज घरको भात भएको छ
त्यही हातले
मलाई कापी किनिदिएको छ।

‘हात’ लाई दोस्रो पङ्क्तिको अन्त्यमा र ‘त्यही हातले’ लाई छुट्टै पङ्क्तिमा राखिएको छ, किनभने कविताको मुख्य कुरा बाबुको श्रम हो; त्यहाँ रोकिँदा पाठकको ध्यान हातमा पर्छ। अरू टुटाइ पनि कारणसहित मान्य।

अङ्क विभाजन

- ✓ छ पङ्क्ति अर्थअनुसार टुटाएमा।
- ✓ दोहोरिने पदावलीबाट भित्री लय देखाएमा।
- ✓ पङ्क्तिको अन्त्यको शब्द छान्नुको कारण दिएमा।

६ अपठित गद्यांश

उत्तर बोध · ५

क. एउटा अर्थ: पैसा खेतीमा हालेर खेर फाल्यो भन्ने गिल्ला। अर्को अर्थ: बिउ माटोमा गाडे जस्तै पैसा लगानी गरियो, पछि फल्न सक्छ।

ख. पहिलो वर्ष ज्ञानबिना खेती गरे; दोस्रो वर्ष तालिम लिएर गरे। जोस मात्र होइन, सिप चाहिने रहेछ।

ग. ‘माटोमा’ अधिकरण कारक (सप्तमी); ‘पसिना’ कर्ता कारक (चिह्न नदेखिएको)।

घ. उनी सन्तुलित र कृतज्ञ छन्; विदेशको कमाइको योगदान मान्छन्, तर स्वदेशमा काम गर्ने रोजाइमा गर्व गर्छन्।

ङ. मिल्ने कुरा: दुवै आफ्नै घरआँगन फर्केर पसिनाले गरा ओसिलो बनाउन चाहन्छन्। फरक: कवितामा भावना र सङ्कल्प छ, सुजनको घटनामा असफलता, तालिम र लगानीको व्यावहारिक कठिनाइ पनि छ।

गद्यांशका पात्र र घटना यस अभ्यासका लागि बनाइएका हुन्।

अङ्क विभाजन

- ✓ क: गिल्ला र लगानी दुवै अर्थ लेखेमा।
- ✓ ख: तालिम वा सिपको फरक लेखेमा।
- ✓ ग: दुवै पदको कारक लेखेमा।
- ✓ घ: सन्तुलित वा कृतज्ञ स्वभाव लेखेमा।
- ✓ ङ: एउटा समानता र एउटा भिन्नता लेखेमा।

Science Playground, काठ्मान्डे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

७ विभक्ति फेरेर वाक्य

उत्तर प्रयोग · ४

क. मैले कुचीले चित्र बनाएँ।
ख. अध्यक्षबाट कार्यक्रमको उद्घाटन भयो।
ग. दाइले आमाका लागि औषधी ल्याउनुभयो।
घ. छतबाट पानी चुहियो।

अङ्क विभाजन

✓ क: ‘कुचीले’ लेखेमा।
✓ ख: ‘अध्यक्षबाट’ र ‘भयो’ मिलाएमा।
✓ ग: ‘आमाका लागि’ राखी वाक्य मिलाएमा।
✓ घ: ‘छतबाट’ लेखेमा।

८ त्रुटि पहिचान र सुधार

उत्तर प्रयोग · ४

हाम्रो गाउँको **अक्षर** चिन्ने कक्षाका गुरुले भन्नुभयो, **“क्षमा** माग्न लाज मान्नु हुँदैन।” बाढीले गाउँमा ठुलो **क्षति** गऱ्यो। **क्षितिजमा** घाम अस्ताउँदा **भिक्षुहरू** प्रार्थना गर्दै थिए। पानी परेकाले **छाता** ओढेर हिँड्दा बाटोमा **छेपारो** देखियो। पुस्तकको **अनुच्छेद** पढेपछि सबैले यसको अर्थ बुझे।

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले तत्सम ‘अक्षर’ र ‘क्षमा’ बनाएमा।
✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले तत्सम ‘क्षति’ र ‘क्षितिज’ बनाएमा।
✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले तत्सम ‘भिक्षु’ र नेपालीमा बनेको ‘छाता’ बनाएमा।
✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले ‘छेपारो’ र संस्कृतमै छ भएको ‘अनुच्छेद’ बनाएमा।

९ भाव विस्तार

उत्तर उच्च दक्षता · ४

प्रस्तुत पङ्क्ति विक्रमपवन परियारको ‘फर्क आफ्नै देश’ गद्य कविताको तेस्रो श्लोकबाट लिइएका हुन्। यहाँ परदेशमा बसेको युवाले स्वदेश फर्किने निर्णय गरेको छ।

पासपोर्ट विदेश जाने कागज हो। त्यसलाई परदेशमै छोड्नु भनेको फर्केर फेरि जाने बाटो बन्द गर्नु जस्तै हो। ‘आफ्नै घरआँगन’ ले आफ्नो गाउँ, आफ्नो माटो र परिवारको सम्बन्ध बुझाउँछ। विदेशको कमाइभन्दा आफ्नै ठाउँमा श्रम गर्नुमा गर्व छ भन्ने भाव यसमा छ।

कविताले विदेश जानेलाई दोष दिएको छैन; धेरैले घर चलाउन, ऋण तिर्न वा सिप सिक्न विदेश जान्छन्। यसले ती हातहरूलाई देश बनाउन बोलाएको हो। युवाको सिप र पसिना आफ्नै देशमा लाग्यो भने चर्किएका भित्ता टालिन्छन् र गरा ओसिला बन्छन्। यी पङ्क्तिले फर्किने साहस नै देशप्रेमको ठोस रूप हो भन्ने सन्देश दिन्छन्।

अङ्क विभाजन

✓ प्रसङ्ग (कवि, कविता, श्लोक) खुलाएमा।
✓ हरियो पासपोर्ट र घरआँगनको विम्ब खोलेमा।
✓ विदेश जानेलाई दोष नदिई देशमा श्रम गर्न बोलाएको अर्थ लेखेमा।
✓ देशप्रेमको सन्देशसहित निचोड दिएमा।

१० गद्य कविता लेखन

उत्तर

आमाको हात

बिहान चार बजे
ढिकीको आवाजसँगै उठ्छ
आमाको हात।

Science Playground, काठ्मान्डे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

हिलो लागेको हात
खेतमा धान रोप्छ।
मोसो लागेको हात
मेरो थालमा भात राख्छ।
चिरा परेको हात
मेरो निधारमा टीका लगाउँछ।

म पढेर ठुलो भएँ, कलम समातेँ
तर आज पनि
मेरो हरेक अक्षरमुनि
एउटा चिरा परेको हात छ।

ठोस चित्र: बिहानको ढिकी र आमाको हात। दोहोरो: '... हात'। विम्ब: चिरा परेको हात, अक्षरमुनिको हात। मोड: अन्तिम पङ्क्तिमा छोरो पढ्नुमा आमाको श्रम लुकेको देखाइएको छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ ठोस चित्रबाट सुरु गरी दश पङ्क्ति लेखेमा।
- ✓ अर्थअनुसार पङ्क्ति टुटाएमा।
- ✓ दोहोरोबाट भित्री लय बनाएमा।
- ✓ कम्तीमा दुई विम्ब राखेमा।
- ✓ अन्त्यमा सन्देश वा मोड दिएमा।

११ तर्क र प्रतितर्क

उत्तर — उच्च दक्षता · ४

तर्क(पक्षमा): गाउँका गरा बाँझा छन्, घर खाली छन्। देश बनाउने काम श्रमबाट हुन्छ, र 'फर्क आफ्नै देश' कविताले युवालाई कोदाली र पुल बन्न बोलाएको छ। युवाको शक्ति बाहिर लाग्दा देश कमजोर हुन्छ।

प्रतितर्क(विपक्षमा): धेरै युवा घर चलाउन, ऋण तिर्न वा सिप सिक्न विदेश जान्छन्। उनीहरूले पठाएको पैसा र सिकेको सिप पनि देशकै काममा आउँछ। स्वदेशमा काम नभएको बेला युवालाई दोष दिनु न्याय होइन।

निष्कर्ष: देश बनाउनु भनेको बसेको ठाउँ मात्र होइन, मनको जिम्मेवारी पनि हो। स्वदेशमा अवसर बढाउने र बाहिर सिकेका युवालाई फर्कने वातावरण बनाउने काम दुवै आवश्यक छन्।

अङ्क विभाजन

- ✓ पक्षमा एउटा उचित तर्क दिएमा।
- ✓ विपक्षमा एउटा उचित प्रतितर्क दिएमा।
- ✓ तर्कलाई कविता वा समाजको उदाहरणले पुष्टि गरेमा।
- ✓ दुवै पक्ष केलाएर स्पष्ट निष्कर्ष दिएमा।

१२ सोच्नुहोस्

उत्तर — उच्च दक्षता · ४

'म' र '-नु छ' ले बोल्नेको आफ्नै अठोट र जिम्मेवारी बताउँछन्। पहिले आफूले निर्णय गरेर मात्र अरूलाई बोलाउने क्रम यो हो। 'हामी' र 'लेखौँ' मा अरूलाई सँगै आउन निम्तो छ। अन्त्यको 'फर्क' छोटो र बलियो बोली हो; अरूलाई सिधै बोलाएको भए पनि 'युवा हो' ले आत्मीयता राख्छ। यसरी स्वर एक व्यक्तिको निर्णयबाट सबैको अभियानमा पुग्छ।

कविता 'फर्क' बाट सुरु भएको भए त्यो अरूलाई आदेश जस्तो सुनिन्थ्यो; बोल्ने मान्छेले आफैँ के गर्दै छ, थाहा हुँदैनथ्यो। आफूले गरेर देखाएपछि बोलाउँदा त्यो बोलीमा अधिकार र विश्वास आउँछ।

अङ्क विभाजन

- ✓ 'म' र '-नु छ' को काम लेखेमा।
- ✓ 'हामी' र 'लेखौँ' को निम्तो लेखेमा।
- ✓ 'फर्क' को बलियो बोली र आत्मीयता लेखेमा।
- ✓ सुरुमै 'फर्क' हुँदा आदेश जस्तो हुने कुरा लेखेमा।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

१३ क्रियाकलाप: हाम्रो गाउँटोलका हात

(अङ्क नदिइने)

विद्यार्थीले पाउनुपर्ने नतिजा

खेती, पसल, सिप, होमस्टे वा शिक्षणमा काम गरेका मान्छे भेटिन सक्छन्। कठिनाइमा पुँजी, बजार वा सिपको कुरा आउन सक्छ। यसलाई कविताको ‘कोदाली भएर बाटो खन्ने’ कुरासँग जोडेर कक्षामा छलफल गर्नुहोस्। व्यक्तिगत आम्दानी नसोध्नुहोस्।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	जम्मा
अङ्क	०	११	१९	१५	४५